

Dr. sc. Omer Hamzić

LIKOVİ ZAVIČAJA : ASIM DŽEVDETBEGOVIĆ – POSLJEDNJI PREDSJEDNIK GRAČANIČKOG SREZA

SJEĆAM SE KAD SU NAS KAO OSNOVCE, NEGDJE U trećem razredu osnovne škole (1959.), iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*, učili ko su nam sve bili predsjednici i to na svim nivoima tadašnje vlasti, a bilo ih je otprilike, na broju, kao i danas, samo što smo tada imali mnogo veću državu od današnje. Osim navedene, ima još jedna razlika: u ono vrijeme djeca su morala pamtit i imena tih nepoznatih ljudi, danas ih ne moraju pamtit ni odrasli, akamoli “školčad”, kako su nas tada zvali. Da skratim: predsjednike smo imali na sljedećim nivoima: opština, srez, republika, država SFRJ.

Sa te liste, meni su se u mozak zauvijek urezala samo dva predsjednička imena: Josip Broz (razumljivo) i Asim Dževdetbegović (ne znam zašto), koji je tada bio (samo) predsjednik opštine Gračanica.

Ovo je neobavezan uvod za priču o posljednjem predsjedniku Gračaničkog sreza – s povodom. Pedeset godina (okruglo) prošlo je od njegove “vladavine”

Još od osmanskog doba Gračanica je bila administrativno sjedište šire regije – kaze, kotara, sreza. Taj status je zauvijek izgubila u administrativnim reformama, koje će uslijediti 1955. godine, kada je formirana opština Gračanica, sa sjedištem u Gračanici. Sticajem okolnosti, Asim Dževdetbegović je bio posljednji predsjednik gračaničkog sreza i prvi predsjednik te novoformirane gračaničke opštine. Iako je bio glavna ličnost lokalne politike gotovo

osam godina, prvo kao predsjednik sreza Gračanica (od 1952. – 1955.), a zatim kao predsjednik opštine Gračanica (od 1955. – 1959.), danas je u Gračanici potpuno zaboravljen, kao što su zaboravljeni i svi njegovi prethodnici i svi njegovi nasljednici. Potpuno nezasluženo – jer se, kao predsjednik, po mnogo čemu izdvajao od mnogih tadašnjih “zaslužnika”. Za “njegova vakta” (mandata), realizovano je ili zasnovano, u modernom žargonu rečeno, nekoliko važnih projekata, od dalekosežnog značaja za Gračanicu, koji u ovom ili onom obliku žive i danas. Zato je i zaslužio da se, makar na ovaj način i u ovom malom podsjećanju spomene kao jedan od najuspješnijih čelnika Gračanice.

Rođen je 1920. godine u Trebinju, u uglednoj, ali osiromašenoj aristokratskoj porodici (po majci potječe od porodice Redžepašića – Pašića, dok mu je otac bio sin osmanskog vojnog ljekara na službi u Bosni). Još u ranom djetinjstvu, koje je proveo u rodnom Trebinju, suočio sa siromaštvom. Kao dijete, 1930. godine, doselio je s porodicom u Gračanicu. Poslije završene osnovne škole u Gračanici, upisuje se u gimnaziju u Tuzli, gdje završava prvi razred. Potom dobiva mjesto u konviktu u Bihaću i nastavlja školovanje u tamošnjoj gimnaziji. Po završetku škole, 1936. godine, prvo zaposlenje dobio je kao pisar u općinskom uredu u Doborovcima, a već naredne, 1937. godine, u advokatskoj kancelariji dr.

Omera Muftića, prvo u Gračanici, a potom u Doboju, gdje ga zatiče Drugi svjetski rat. Kao hranitelj porodice, pušten je iz Hrvatskog domobranstva u koje je bio mobilisan u maju 1942. godine. U toku 1943. i 1944. godine, završio je četiri razreda gimnazije i položio maturu. Da bi izbjegao novu mobilizaciju, krajem februara 1944. godine, prebacio se u Gračanicu, odakle je, sredinom decembra, otišao u Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred. Krajem rata, raspoređen je u jedinice KNOJ (Korpus narodne odbrane Jugoslavije), u kojima je služio sve do marta 1947. godine, kada je demobiliziran.

Nakon demobilisanja, sve do 1952. godine, radio je na različitim poslovima u Ministarstvu industrije Narodne Republike Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Sa dužnosti pomoćnika ministra industrije, sredinom 1952. godine, raspoređen je i izabran za predsjednika Narodnog odbora sreza Gračanica, a potom, poslije ukidanja sreza, 1955. godine, na dužnost predsjednika Narodnog odbora općine Gračanica, koju je obavljao do 1959. godine. Po isteku mandata, od 1961. godine živio je i radio u Tuzli, najprije u Institutu za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja, kao pomoćnik direktora, a potom kao sudija Okružnog suda u Tuzli, pošto je u međuvremenu, vanredno završio pravni fakultet. U dva saziva bio je član Izvršnog odbora Skupštine opštine Tuzla. Umro je u Tuzli 1982. godine.¹

Danas ne možemo govoriti o njegovoj popularnosti ili nepopularnosti u narodu, jer je Asim Dževdetbegović upravljao gračaničkim srezom i opštinom u vremenu kada su ti pojmovi bili manje-više nepoznati, niti se moglo razmišljati u tim kategorijama. Mogao si u javnosti, to jest u narodu biti popularan “do neba”, ali ako nisi

1 Edin Šaković, Asim Osmanbegović, u: Omer Hamzić, Edin Šaković, Rusmir Djedović, Osman Puškar, *Svi naši načelnici – čelni ljudi lokalne uprave u Gračanici 1868. – 2008.*, Gračanica 2008., 50–52

bio dopadljiv partiji, mogao si biti samo “negativac”.

Bez sumnje, došao je na čelo gračaničkog sreza po zadatku partije – po uobičajenoj komitetskoj proceduri – kao partizanski kadar od povjerenja i stručnosti. Prije toga provjeravan je na raznim odgovornim funkcijama i dužnostima – na kojima se dokazao kao uporan i pouzdan borac – na liniji partije. Došao je na čelo gračaničkog sreza u vrijeme kada je počelo izvjesno otpljavanje krutog komunističkog sistema, u periodu napuštanja okamenjenih sovjetskih stereotipa upravljanja “gosudarstvom”. Država i partija, bar prividno, dajući “fabrike na upravljanje radnicima”, počela se povlačiti iz privrednih preduzeća. U isto vrijeme zvanično se priznaje neuspjeh kolektivizacije sela i seljačkih radnih zadruga (po modelu sovjetskih kolhoza). To su bili neki počeci traženja vlastitih puteva u socijalizam (različiti od sovjetskog modela), iz kojih će se razviti sistem socijalističkog samoupravljanja, kasnije ustavne promjene, razne reforme, pokušaji uspostave nekog idealnog modela društva, koji će se pokazati kao utopija.

Prije dolaska Asima Dževdetbegovića na čelo gračaničkog sreza, u Gračanici su još bila svježa sjećanja na dva lokalna drmatora: šefa UDBE Huseina Šiljka i šefa Sreskog komiteta KP Kasima Delića, koji su, negdje od Rezolucije IB, pa do 1952. godine žarili i palili Gračanicom. Svojom samovoljom i represijom mnogima u Gračanici toliko su zagorčali život, da se napokon, morao umiješati i CK i naprosto ih najuriti iz Gračanice. Raskrinkani su zvanično na čuvenoj Petoj partijskoj konferenciji KP sreza Gračaničkog (sredinom 1952. godine), koja je u lokalnim okvirima značila veliki preokret ka demokratiji i normalnom životu građana

Asim Dževdetbegović je, dakle, došao u Gračanicu na takoreći raščišćen politički teren. To je, svakako, bila dobra pretpostavka za njegov jači angažman na sređiva-

nju “ostalih stvari”, prije svega privrednih prilika na srezu, problema u prosvjeti, elektrifikaciji, komunalnim problemima u samoj Gračanici itd. Bio je od inicijative i akcije, nije žalio truda da unaprijedi život oko sebe, da se pokrene nešto novo, bolje, modernije...

Za njegov mandat predsjednika Sreskog narodnog odbora Gračanica, od 1952. do 1955. godine, vezuju se velike akcije elektrifikacije sela, intenzivniji razvoj školske mreže, te pokušaji stabilizacije privrednih prilika, osnivanjem novih preduzeća ili njihovim pregrupisavanjem, kroz manjeviše neuspjele integracije i dezintegracije.² Bio je to period kada se pokušavalo afirmisati zadrugarstvo na potpuno novim osnovama, što je išlo jako teško nakon propasti modela seljačkih radnih zadruga i tog uvezenog načina kolektivizacije sela.

Asim Dževdetbegović je nakon administrativne reforme, 1955. godine, i ukidanja gračaničkog sreza postao prvi predsjednik novoformirane opštine Gračanica, koja se u teritorijalno-administrativnom pogledu vezivala za srez Tuzla. Njegovo prethodno političko iskustvo, veliki ugled u republičkim strukturama vlasti, ranije ostvareni kontakti sa ljudima od uticaja u sreskim vlastima u Tuzli, sve to došlo je do punog izražaja upravo za vrijeme njegovog mandata u Gračanici.

Zato se za njegovo ime i vezuje uspostava, osnivanje i utemeljenje nekoliko institucija i preduzeća, koja su svojom aktivno-

2 Početak elektrifikacije i izgradnje školske mreže na području gračaničkog sreza označen je prijedlogom odbornika Sreskog vijeća narodnog odbora sreza gračaničkog da se pristupi izradi i donošenju plana elektrifikacije 14 sela, izgradnji 14 osnovnih škola, kao i škole u Gračanici sa 8 učionica, te izgradnji jedne stambene zgrade sa 4 stana za nastavnike u gimnaziji kao i internata za đake koji pohađaju gimnaziju sa sela (*Arhiv TK, Fond Općine Gračanica, nesređena građa, Zapisnik sa sjednice Sreskog vijeća narodnog odbora Sreza gračaničkog od 16. 11. 1953*)

šću obilježila čitavu jednu razvojnu epohu Gračanice. U tom periodu u Gračanici je osnovana Gimnazija, Narodni univerzitet, te nekoliko privrednih preduzeća, među kojima je bila i štamparija. Na početku njegovog mandata predsjednika gračaničkog sreza, u novoizgrađenoj, modernoj zgradi otvorena je niža realna gimnazija (sadašnja Druga osnovna škola), izgrađen nogometni stadion, te rukometno igralište, otvorena sreska bolnica, započela kinofikacija sela...

Osnivanje tih institucija i preduzeća predstavlja historijsku prekretnicu u razvoju gračaničkog kraja, ne samo u simboličnom već i u stvarnom značenju te riječi, što se može dobro vidjeti sa ove vremenske distance. Nije potrebno posebno naglašavati značaj osnivanja gimnazije i Narodnog univerziteta prije 50 godina. Jednostavno, radi se o prekretnici u razvoju prosvjete i kulture na ovoj opštini. Time će se baviti neki budući istraživači, koji će pri ocjenjivanju značaja uspostave ovih institucija morati polaziti od činjenice da su djeca iz Gračanice, prije osnivanja gimnazije i to ona koja su imala sreću da završe osmogodišnju školu i koja su imala imućnije roditelje – morala u srednje škole putovati ili u Tuzlu ili u Doboju – prvo činom do Karanovca, a odatle nakon prekrcavanja u voz normalnog kolosijeka – prema Doboju ili Tuzli – ili su im roditelji morali plaćati smještaj i stanovanje u tim mjestima.³

Isto tako, morat će imati u vidu da je osnivanje Narodnog univerziteta kao prve institucije kulture u historiji Grača-

3 Na odvojenim sjednicama oba vijeća Narodnog odbora opštine Gračanica, 10. 8. 1959., doneseno Rješenje o osnivanju Gimnazije u Gračanici. U članu 2 tog rješenja stajalo je da će škola početi sa radom nakon dobijanja saglasnosti od Narodnog odbora sreza Tuzla. Sredstva za osnivanje, za izdržavanje i rad ove škole obezbjeđuje Narodni odbor opštine Gračanica kao osnivač. (Arhiv TK Fond Općine Gračanica, nesređena građa, Rješenje o osnivanju Gimnazije u Gračanici br. 08-750/1 od 10. 8. 1959.,)

nice, uslijedilo u godinama opće kulturne “suše”, kada su kulturno-umjetnička društva, osnovana u socijalizmu, nakon ukidanja nacionalnih kulturno-umjetničkih društava (1949.), doživjela potpun zamor, pa i rasulo (kakav je u tom periodu bio slučaj i sa KOD-om “Adem Alić”), kada je biblioteka bila u stagnaciji, a kino bez nekog čvršće utemeljenog statusa. Stvaranje institucije Narodnog univerziteta koja je objedinila i pokupila i prikupila sve te rasute i polomljene kulturne sadržaje, a zatim svoje djelatnosti proširila i na obrazovanje odraslih u svim segmentima – od osnovnog osmogodišnjeg školovanja, obrazovanja poljoprivrednih proizvođača i domaćica – pa do kurseva i seminara za život, o lijepom ponašanju, higijeni stanovanja, spremanja zimmnice itd., itd. – za Gračanicu je u to vrijeme bilo, bez pretjerivanja, isto što je Univerzitet, kao visokoškolska ustanova, bio za Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu.⁴

S druge strane, osnivanje štamparije u Gračanici, u oblasti privrede, moglo bi se danas usporediti sa zasnivanjem proizvodnje kompjutera u Gračanici. U simboličnom i ne samo u simboličnom značenju bio je to iskorak dotadašnje zanatsko-manufakturne proizvodnje u neko moderno industrijsko privređivanje. Iako su u u to vrijeme još uvijek vladali socrealistički obrasci u ekonomiji, ne može se reći da tadašnji opštinski oci u Gračanici nijesu slijedili neku ekonomsku logiku. Ukidali su neuspješna i nerentabilna preduzeća i na njihovim preostalim sredstvima osnivali nova.⁵ Protagonista te nove, u osnovi real-

ne politike, bio je tadašnji prvi čovjek Gračanice, predsjednik opštine Asim Dževdetbegović. U skladu sa takvom politikom, samo u 1958. godini “likvidirana” su četiri neuspješna gračanička zanatska preduzeća: “Metalac”, “Soko”, Obučarska zadruha i “Razvitak”⁶, ali su umjesto njih odmah osnivana nova, uspješnija, sa jasnijom proizvodnom orijentacijom i perspektivom.

U tom periodu formirano je preduzeće u izgradnji pod imenom Hotel “Park”⁷, ozvaničen početak priprema za izgradnju vodovoda (10. 8. 1958), izvršene sve pripreme za asfaltiranje ulica u centru Gračanice, koje će uslijediti 1960. godine itd.

Koliko god bili svjesni da je u tom komunističkom sistemu svaki poduhvat, svaki potez (i onaj sa pozitivnim i onaj sa negativnim predznakom) bio rezultat nekog kolektivnog napora i kolektivnog čina u liku partijske vrhuške – zavisno na kojem i o kojem se nivou vlast radilo – nema sumnje da zasluge za ovih nekoliko, da ne pretjerujemo, dobrih poteza, pripadaju Asimu Dževdetbegoviću – kao predsjedniku sreza i predsjedniku opštine Gračanica.

U ovom slučaju, on je s jedne strane, tom istom komitetu uspio nametnuti svoje ideje i snagom argumenata, natjerati to kolektivno tijelo da ih prihvati, ali od toga, kao i u mnogim drugim slučajevima, ne bi bilo ništa, da taj čovjek nije bio, prvo, spreman, a dakako i sposoban da sve to sprovede u djelo, da to sve materijalizuje – naravno, ne sam, već sa ekipom ljudi koje nije birao, bolje reći koji su mu “stavljani na raspolaganje”, pa kakvi su takvi su. On je te

4 Narodni univerzitet u Gračanici formiran je 24. 12. 1959. *Odluka Narodnog odbora opštine Gračanica br. 01/128 od 24. 12. 1959.*, Arhiv TK, Fond Općine Gračanica, nesređena građa (*Prijedlog odluke je na sjednici Narodnog odbora obrazložio odbornik Galib Hadžiaganović*)

5 I pored čuvenih radničkih zakona, donesenih sredinom 1950. godine, odlučujuću ulogu pri osnivanju novih preduzeća imali su i dalje državni organi, zavisno od nivoa i ranga pre-

duzeća – opštinski, republički, savezni – koji su raspolagali investicionim fondovima, imali ogroman politički uticaj u bankama, usmjeravali kadrove itd.

6 Odluka o likvidaciji ovih preduzeća donesena je na sjednici Narodnog odbora opštine Gračanica 28. 11. 1958. godine.

7 Arhiv TK, Fond Narodnog odbora opštine za 1957, *Rješenje Narodnog odbora opštine Gračanica br. 5068/57 od 12. 10. 1957.*

ljude koje mu je nametao partijski vrh znao na najbolji način usmjeriti (upotrijebiti) i sa njima zabijati golove, bez obzira što nije mogao biti selektor te ekipe.

U vezi s tim u zapisniku sa jednog sastanka Opštinskog komiteta Saveza komunista u Gračanici, čitamo i ovu bilješku: "Asim Dževdetbegović smatra da bi poslije ovoga sastanka trebala se osjetiti veća kulturna aktivnost na Opštini. Kod nas na opštini se ide naprijed u svim djelatnostima, ali to ne traže kulturne ustanove. On smatra za potrebno da se razmotri pitanje zaduženja jednog odgovornog druga koji bi se zadužio za rad sa kulturno-prosvjetnim društvom. Navodi da imamo namještaj, instrumente, publiku, a nemamo grupu aktivnih ljudi koji bi radili na aktivizaciji ovih mogućnosti. Smatra da su sazreli uslovi za dolazak filmova na naša sela. Predlaže formiranje inicijativnih odbora za pokretanje pojedinih pitanja kulturnog prosvjećivanja. Predlaže da se pokrene bilten koji bi informisao građane o uspjesima sa komune. Ako bi bilo više organizovanog, bit će više rezultata."⁸

Imao je istančan osjećaj za kulturu i kulturno naslijeđe, što je bila rijetkost među tadašnjim političarima, uostalom kao i danas. U knjizi "Svi naši načelnici – čelni ljudi lokalne uprave u Gračanici 1868. – 2008.", Edin Šaković s pravom naglašava da ga to "izdvaja među njegovim prethodnicima, ali i nasljednicima". Između ostalog, kao čelni čovjek sreza i opštine podržavao je vrlo vrijedna arheološka istraživanja na području opštine, koje je su poduzimali stručnjaci iz Muzeja istočne Bosne iz Tuzle i Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Sarajeva, a pokušao je utemeljiti i prvobitno jezgro zavičajne muzejske zbirke, ali ta ideja, nažalost, nije zaživjela na-

⁸ Arhiv TK, Fond Opštinski komitet SK Gračanica, I b 2E8 (1-9), Zapisnik sa sastanka Opštinskog komiteta Saveza komunista, održanog dana 27. 9. 1960. godine, Analiza rada Narodnog univerziteta, Biblioteke i Kina

kon isteka njegovog mandata.⁹

Ne znamo kako je ispraćen iz Gračanice po završetku mandata predsjednika opštine. Činjenica je da je kasnije vrlo rijetko dolazio u Gračanicu i to sasvim privatno, radi susreta sa prijateljima i poznanicima. Činjenica je da mu se Gračanica nikada ničim nije zahvalila ili odužila ili bar to nije poznato. Dolazile su neke nove generacije, a on je kao i mnogi drugi likovi iz tog lokalnog političkog establišmenta gurnut u zaborav. Tek sa izlaskom publikacije "Svi naši načelnici", 2008. godine, njeni autori posvetili su mu zasluženu pažnju i na neki način otrgnuli od nezaslužnog zaborava.

Završavajući ovu bilješku, opet se prisjećam stare učiteljice Olge Perišić, koja nas je, uz ostalo učila i propitivala imena naših tadašnjih predsjednika. Meni je iz tog vremena u sjećanju ostalo samo ime Asima Dževdetbegovića (ne znam zašto) i Josipa Broza, onog iz pjesmice "Pioniri maleni, mi smo vojska prava..." Danas nema ni pionira malenih, ni te vojske prave, a ni predsjednici nam nisu nešto bogzna naročito. Ne znamo ni koliko ih ima. I bolje je po zdravlje.

⁹ U saradnji sa Republičkim zavodom za zaštitu spomenika kulture, tih je godina u Gračanici obnovljena stara sahat-kula kao simbol grada i najznačajniji spomenik kulture. Sačuvan je i od stručnjaka pregledan bogat arheološki materijal, poput izuzetno vrijednih predmeta iz bronzanog doba, nađenih u Boljaniću (pri izvođenju zemljanih radova), na Monju (prilikom pošumljavanja) i Pašalićima (tokom eksploatacije u kamenolomu). Zaslužan je i za organiziranje arheološkog istraživanja prahistorijske nekropole Barice, u Gornjoj Orahovici, koju su istraživali Alojz Benac i Borivoj Čović, dvojica velikana bosansko-hercegovačke arheološke nauke. Da se radilo o jako značajnom nalazištu, putem kojeg je Gračanica uvrštena na svjetske arheološke karte, govori i činjenica da je na osnovu rezultata tih istraživanja kasnije definirana posebna kulturna grupa (Barice-Gredani); Edin Šaković, nav. članak,